

Onko hajasijoitettujen rahapeliautomaattien suhteellinen määrä suurempi sosioekonomisesti haavoittuvilla asuinalueilla?

JANI SELIN & SUSANNA RAISAMO & MARIA HEISKANEN & ARHO TOIKKA

Johdanto

Rahapeliautomaattien on tutkimuksissa todettu olevan absoluuttisesti eniten pelaajille haittoja ja ongelmia aiheuttava pelimuoto (Dowling & al. 2005; Binde & al. 2017). Tämä liittyy pelituotteen ominaisuuksiin, kuten nopeaan pelitahtiin, tiheään palkitsevuuteen (korkea palautusprosentti) ja voittojen ns. ”läheltä piti” tilanteisiin. Näiden piirteiden on havaittu olevan keskeisiä riskitekijöitä riippuvuuskäyttötymisen kehittämisessä (Binde & al. 2017; Jensen & al. 2013). Erityisen korkean haittariskin vuoksi rahapeliautomaatteja säännellään jo nyt tai sääntelyn kiristämistä pohditaan monessa maassa tarkasti (esim. Nillumbik Shire Council, 2016; Rossow & Hansen 2016; Szczyrba & al. 2015; Xouridas & al. 2016; Wood 2018). Esimerkiksi Norjassa vähennettiin vuonna 2007 hajasijoitettujen rahapeliautomaattien määrää merkittävästi, otettiin käyttöön pakollinen pelaajan tunnistautuminen, sekä otettiin käyttöön ominaisuuksiltaan vähäisemmän pelihaittariskin omaavat automaattit (Rossow & Hansen 2016).

Suomessa rahapeliautomaattit ovat näkyvästi läsnä kansalaisten arjessa, ja niitä on sijoitettuna runsaasti julkisiin tiloihin, kuten kauppoihin, kioskeihin ja liikenneasemille. Automaattien sijoittelua on aiemmin säädelty tiukemmin. Esimerkiksi vielä vuoden 1937 raha-automaattitoimintaa koskevassa asetuksessa (443/1937, 6 §) ei sallittu rahapeliautomaattien sijoittelua ulos, kauppoihin tai paikkoihin, joissa lapset saattoivat päästä niitä pelaamaan ilman vanhempien valvontaa. Auto-

maatteja ei myöskään saanut sijoittaa paikkoihin, jotka olivat vähävaraisten suosimia. Vuoden 1967 raha-automaattiasetuksessa (676/1967) luvan automaatin pitämiseksi myönsi lääninhallitus, eivätkä alle 18-vuotiaat saaneet pelata automaatteja (käytännössä pajatsoja) ilman saman perheenjäsenen läsnäoloa. Suomessa on erityisesti 1980-luvun jälkeen painotettu enemmän rahapelituottoja ja laajennettu voimakkaasti rahapeliautomaattien tarjontaa. Raha-automaattiyhdistyksen tuotot kaksinkertaistuivat 1990-luvun aikana (Raha-automaattiyhdistys 1999). Vuonna 1995 automaatteja oli hajasijoitettuna 12 600 (Raha-automaattiyhdistys 1996). Vuoden 2017 alusta rahapelitoimintaa Suomessa yksinoikeudella harjoittaneen valtionyhtiö Veikkauksen rahapeliautomaatteja on hajasijoitettuna yli 6 600 pelipisteeseen noin 18 500, jotka ovat 1990-luvun automaateista poiketen lisäksi pääosin useita pelejä sisältäviä monipeliautomaatteja. Näiden automaattien lisäksi noin 100 pelialissa automaatteja on noin 2 600. Vuonna 2016 suomalaiset hävisivät hajasijoitettuihin rahapeliautomaatteihin 582 miljoonaa euroa (Raha-automaattiyhdistys 2017). Vähitellen on siis päädytty kansainvälisestikin katsoen erikoislaatuiseen automaattien sijoittelumalliin ja tilanteeseen, jossa on kehittynyt poikkeuksellisen suuri fiskaalinen painoarvo pelimuodolle, johon liittyy myös merkittäviä haittoja (Murto 2015).

Rahapeliautomaattien pelaaminen on Suomessa yleistä. Viimeisimmän vuonna 2015 kerätyn väestötutkimusaineiston (Salonen & Raisamo 2015) tulosten mukaan kolmannes suomalaisista oli pelannut rahapeliautomaatilla tutkimusta edeltäneen 12 kuukauden aikana. Rahapeliautomaat-

Kiitämme toimittaja Matti Rämöä, joka luovutti Veikkauksen Oy:ltä saamansa rahapeliautomaattien sijoittelua koskevan aineiston käyttöömmme.

Artikkeli on julkaistu alun perin e-julkaisuna 20.3.2018.

teja aktiivisesti (vähintään kerran viikossa) pelaavista 21 prosenttia luokitui tutkimuksessa ongelmapelaajaksi, kun vastaava luku esimerkiksi lottopelejä aktiivisesti pelaavien joukossa oli 5 prosenttia. Rahapeliautomaattien ja ongelmapelaamisen välisestä suhteesta kertovat Suomessa myös rahapeliongelmissa auttavien palvelujen tilastot. Helsingin Peliklinikan avohoidossa, Peluurin puhelin- ja chatpalveluissa ja Peli poikki -verkkoterapiaohjelmassa rahapeliautomaatit nousevat ylivoimaisesti eniten pelaajille ongelmia aiheuttavaksi pelimuodoksi (Pajula & al. 2016).

Tarkastelemme tässä kirjoituksessa rahapeliautomaattien erityislaatuista hajasijoittelua Suomessa. Kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa rahapeliin ja myös rahapeliautomaattien saatavuuden ja saavutettavuuden on havaittu olevan yhteydessä alueen sosioekonomiseen asemaan, rahapelaamisen yleisyyteen, pelatun rahan määrään sekä rahapeliin ongelmiin. Olemme kiinnostuneita siitä, onko asuinalueilla, joihin on kasautunut erilaista sosioekonomista huono-osaisuutta, eniten rahapeliautomaatteja asukasmäärään suhteutettuna. Aihe on ollut viime aikoina runsaasti esillä myös julkisessa keskustelussa. Tämän tutkimuksen alustavia tuloksia on käsitelty mediassa jo aiemmin (Rämö 2018). Tässä kirjoituksessa laajennamme aiempia analyysejä automaattitiheyden tarkasteluun kvantitatiivisin mittarein: aiempien luokiteltujen analyysien rinnalle tuomme nyt tarkastelun siitä, kuinka tiheästi erilaisilla alueilla on automaatteja, ja pääsemme näin arvioimaan myös tulosten tilastollista epävarmuutta luottamusvälien muodossa.

Aloitamme tarkastelemalla aiempaa kansainvälistä tutkimuskirjallisuutta aiheesta. Tutkimukset voidaan jakaa karkeasti kolmeen aihepiiriin: 1) rahapeliin fyysisen saatavuuden ja rahapelaamisen yhteyksiin; 2) ekologisiin tarkasteluihin, joissa fokus on eroisissa sosioekonomisesti erilaisten asuinalueiden yleisessä rahapelitarjonnassa sekä 3) rahapeliautomaattien saatavuuteen sosioekonomisesti erilaisilla asuinalueilla. Tämän jälkeen syvennämme tarkastelua keskustelulla sosioekonomisen huono-osaisuuden ja rahapelaamisen suhteesta. Tutkimuksemme empiirisessä osassa analysoimme automaattitiheyden ja alueen huono-osaisuuden välistä suhdetta. Huono-osaisuutta ilmentävinä osoittimina käytämme tässä analyysissa asuinalueen työttömyysastetta, pienituloisten osuutta asuinalueen väestöstä ja korkeakoulutettujen vähäistä osuutta väestöstä. Mittareiden valinta pohjaa aikaisempaan kotimaiseen ja kansainväliseen tutkimukseen ja mahdollistaa siten myös vertailun.

Rahapeliin fyysinen saatavuus

Kattavan katsauksen rahapeliin fyysiseen saatavuuteen liittyvään tutkimukseen tarjoavat esimerkiksi Sophie Vasiliadis ja kollegat (2013), Robert Williams ja kollegat (2012) sekä Ruotsin kansanterveysviranomaisen eli Folkhälsomyndigheten (2016). Yhteenvedon näistä voidaan todeta, että fyysisen saatavuuden on osoitettu olevan yhteydessä pelaamisen useuteen, kulutetun rahan määrään sekä rahapelihaittoihin.

Rahapeliin helpon saatavuuden asuinalueella on havaittu olevan itsenäisessä yhteydessä rahapelaamiseen riippumatta yksilötason riskitekijöistä (Pearce & al. 2008). Tutkimuksessaan Pearce ja kollegat (2008) havaitsivat, että lähimpänä rahapeliin mahdollisuuksia asuvat olivat todennäköisemmin rahapelaajia kuin kauempana rahapeliin mahdollisuuksista asuvat, kun ikä, sukupuoli, sosioekonominen status ja asuinalueen huono-osaisuus ja kaupunkimaisuus/maaseutumaisuus oli huomioitu. Tutkijoiden johtopäätös oli, että rahapelitarjonta asuinalueella on voimakkaammin yhteydessä rahapelaamiseen ja ongelmapelaamiseen kuin yksilöiden ominaisuudet (Pearce & al. 2008). Samankaltaisia tutkimustuloksia on raportoitu myös rahapeliautomaattien osalta (esim. Young & al. 2012).

Sosioekonomisesti erilaiset asuinalueet ja rahapelaaminen

Aikaisempien kansainvälisten tutkimusten perusteella tiedetään, että rahapeliin mahdollisuudet ovat keskittyneet sosioekonomisesti haavoittuville alueille. Tällä tarkoitetaan sitä, että alueilla, jonne on sijoitettu paljon rahapelejä, esiintyy keskimääräistä useammin myös esimerkiksi työttömyyttä ja köyhyyttä. Grace Barnes ja kollegat (2013) havaitsivat asuinalueen haavoittuvuuden ennustavan runsasta rahapelaamista ja rahapeliin ongelmia. John Welte kollegoineen (2004) havaitsi niin ikään vahvan yhteyden asuinalueen haavoittuvuuden ja rahapeliin ongelmien välillä.

Giuseppe Carrà ja kollegat (2017) selvittivät Ison-Britanniassa survey-aineistolla, nostako jollain alueella asuminen ongelmapelaamisen todennäköisyyttä. Toisin kuin viihdepelaamista, ongelmapelaamista selitti heidän tutkimuksessaan asuinalueen luokittelu: ongelmia kohdanneet pelaajat asuivat useammin huono-osaisimmilla alu-

eilla. Rahapeliongelmat eivät siis jakautuneet tassaesti alueittain, toisin kuin viihdepelaaminen, ja vaihtelua selitti sukupuoli, impulsiivisuuden ja huumeidenkäytön lisäksi myös asuminen huono-osaisemmalla alueella.

Rahapeliautomaattitiheys ja rahapelaaminen

Rahapeliautomaattien määrän asukasta kohden on useissa tutkimuksissa eri puolilla maailmaa (Australia, Iso-Britannia, Kanada, Saksa ja Uusi-Seelanti) havaittu olevan kaikkein korkein sosioekonomisesti haavoittuvilla alueilla (Livingstone 2001; Rintoul & al. 2013; Robitaille & Herhean 2008; Wardle & al. 2014; Wheeler & al. 2006; Xouridas & al. 2016). Rahapeliautomaattitiheyden ja rahapelaamisen sekä korkeamman rahapelikulutuksen on todettu olevan positiivisessa yhteydessä toisiinsa (Vasiliadis & al. 2013). Angela Rintoul kollegoineen (2013) havaitsi tutkimuksessaan, että sosioekonomisesti haavoittuvimpaan viidenneksen kuuluvilla asuinalueilla rahapeliautomaatteihin hävitty rahamäärä oli 849 Australian dollaria aikuista kohden, kun se sosioekonomisesti parhaimpaan viidenneksen kuuluvilla alueilla oli 298 Australian dollaria.

Stergios Xouridasin ja kollegoiden (2016) mukaan alueet, joilla oli enemmän työttömiä ja maahanmuuttajia sekä vähän ylioppilaita, olivat myös alueita, joissa rahapeliautomaattitiheys oli korkea. Erityisesti työttömyyden yhteys alueen korkeampaan automaattitiheyteen oli vahva. Samankaltaisia tuloksia esittivät Heather Wardle ja kumppanit (2014): alueilla, joilla oli korkea rahapeliautomaattitiheys, oli eniten työelämän ulkopuolella olevia henkilöitä (39 %) sekä enemmän suoritettavan tason työtä (*elementary job*) tekeviä. Tutkijoiden mukaan rahapeliautomaattihentymät sijaitsivat yleensä matalimman tulotason alueilla. Myös Rintoul ja kollegat (2013) havaitsivat saman Melbournen alueella: 18 prosenttia korkean automaattitiheyden alueista sijaitsi kaikkein haavoittuvimmilla asuinalueilla.

Benedict Wheeler kollegoineen (2006) arvioi tutkimuksessaan, että rahapeliautomaattien keskittyminen sosioekonomisesti haavoittuville asuinalueille on vähintäänkin omiaan edistämään riskitasoista rahapelaamista niiden keskuudessa, joilla ei siihen olisi varaa. Rintoul ja kollegat (2013) puolestaan toteavat, että rahapeliau-

tomaattien keskittyminen sosioekonomisesti haavoittuville alueille todennäköisesti vahvistaa tähän pelimuotoon liittyviä haittoja niillä alueilla, joissa jo on ilmeistä terveyteen ja muihin sosioekonomisiin tekijöihin liittyvää epätasa-arvoa.

Sosiaalisen ja taloudellisen eriarvoisuuden kautta rahapeliautomaattien suhteellinen määrä asuinalueella on myös oikeudenmukaisuuskysymys. Varsinkin valtion harjoittamaa rahapelitoimintaa voidaan pitää regressiivisenä verotuksena, jossa siis vähemmän ansaitsevia verotetaan suhteellisesti eniten (Kotakorpi & al. 2016; Rintoul & al. 2013). Rahapeliautomaattien suuri määrä väestömäärään nähden sosioekonomisesti haavoittuvilla alueilla on paradoksaalisesti siis tulonjakovaikeuksiltaan päinvastainen sosiaaliturvaan nähden.

Huono-osaisuuden ja rahapelaamisen suhteesta

Erilainen yhteiskunnallinen huonompisuus, kuten esimerkiksi pienituloisuus, työttömyys tai matala koulutus, on useissa tutkimuksissa yhdistetty rahapelaamisen useuteen. Menemättä symmälle huono-osaisuuden eri ulottuvuuksia tai terminologiaa koskevaan keskusteluun (ks. esim. Saari 2015) voidaan kuitenkin todeta, että aiheesta huono-osaisuus ja rahapelaaminen on keskusteltu kiivaastikin kansainvälisen rahapelitutkimuksen piirissä viime vuonna. Paul Delfabbro ja Daniel King (2017) luonnehtivat huono-osaisuuden ja rahapelaamisen yhdistävää tutkimusta ideologisesti värityneeksi ja ”marxilaiseksi” ja toteavat, että rahapeliyhtiöiden toiminnalle köyhien riistäjinä annetaan liian suuri painoarvo. Samalla heidän mukaansa pelaajan toimintaa, kriittistä ajattelua ja valintojen tekemistä aliarvioidaan, jopa halvennetaan.

Charles Livingstone ja kahdeksan muuta yhteiskuntatieteilijää (2018) vastasivat Delfabbron ja Kingin kritiikkiin toteamalla sen perustuneen väärinymmärrykseen yhteiskuntaluokista sekä yksilön ja rakenteiden välisestä suhteesta. Vaurauden siirtymisessä epätasaisesti jakautuneessa sosioekonomisessa järjestelmässä ei ole kyse ”salaliitosta” tai rahapeliteollisuuden tarkoitushakuisuudesta vaan sosiaalisesta prosessista ja omistajuussuhteista. Livingstone ja muut (2018) jatkavat, että tutkimustulokset huono-osaisuuden ja rahapelaamisen yhteydestä eivät kyseenalaista pelaajan kyvykkyyttä toimijana, vaan pikemminkin halutaan kiinnit-

tää huomiota pelaajaa ympäröiviin yhteiskunnallisiin ja taloudellisiin rakenteisiin yksilön ominaisuuksien sijaan. He toteavat, että viimeisten vuosikymmenien aikana ilmenneet pelaamisen negatiiviset seuraukset liittyvät todennäköisemmin niihin sosiaalisiin, poliittisiin ja taloudellisiin muutoksiin, jotka ovat mahdollistaneet rahapelitarjonnan valtavan kasvun, kuin muutoksiin ihmisten psykologisissa taipumuksissa tai kognitiivisissa vääristymissä.

Aiempien kansainvälisten ja suomalaisten tutkimusten perusteella rahapelaamisen ja rahapeliongelman esiintyvyys on korkein sosioekonomisesti heikoimmassa väestöryhmissä: eri maisa esimerkiksi asunnottomien ja työttömyys- tai sairausavustusta saavien joukossa on todettu esiintyvän enemmän rahapelaamista ja rahapeliongelmia kuin muun väestön keskuudessa (Maas 2016; Layton & Worthington 1999; Lepage & al. 2000; Sharman & al. 2015). Vastaavasti Suomessa on havaittu, että rahapeliongelma on yleisintä työttömillä tai lomautetuilla ja työkyvyttömyyseläkkeellä olevilla sekä pitkäaikaisairailta (Salonen & Raisamo 2015). Myös merkittävä osa rahapelikulutuksesta tulee henkilöiltä, joiden sosioekonominen asema on heikko (Salonen & al. 2017).

Rahapelaamisen yleisyydelle heikommassa sosioekonomisessa asemassa olevien keskuudessa on etsitty selitystä siitä, että rahapelimahdollisuudet ovat keskittyneet köyhemmille alueille, mutta myös paremman elintason tavoittelusta, mielen-terveysongelmien korkeammasta esiintyvyydestä alemmissa sosioekonomisissa ryhmissä, rahapelaamisesta helposti saavutettavana viihteen muotona, selviytymiskeinona vaikeissa tilanteissa tai alakulttuuriin kuulumisen tarpeesta (Blalock & al. 2007; Cavion & al. 2008; Egerer 2014; Maas 2016; Volberg & Wray 2007). Suomalaiset sosiaalijohtajat yhdistävät rahapelaamisen yhteiskunnan taloudelliseen eriarvoisuuteen ja heikommassa asemassa olevien pyrkimykseen pysyä kulutusyhteiskunnan jäsenenä (Heiskanen & Egerer 2018).

Rahapelien saatavuuden, rahapelihaittojen ja huono-osaisuuden kytkökset ovat siis kaiken kaikkiaan hyvin monitahoisia. Aiemman tutkimustiedon pohjalta voidaan kuitenkin todeta, että rahapelien saatavuus sekä yksilöön tai asuinalueeseen kytkeytyvä huono-osaisuus todennäköisesti lisäävät pelaamiseen käytetyn rahan määrää, pelaamiskertojen määrää ja rahapelihaittoja. Tämän vuoksi rahapeliautomaattien tarjonnan keskittymistä asuinalueille, joissa jo entuudestaan on runsaasti

erilaista huono-osaisuutta, on pidettävä tärkeänä tutkimuskohteena.

Aineisto ja menetelmät

Analyysimme pohjautuu Veikkaus Oy:n tilastoon, jossa on eriteltyä rahapeliautomaattien määriä postinumeroalueittain Manner-Suomessa. Aineistossa on vain hajasijoitetut rahapeliautomaatit. Helsingin kasinolle sekä pelisaleihin sijoitetut automaatit eivät lukeudu aineistoon. Kaikki muu aineisto kerättiin Tilastokeskuksen Paavo-tietokannan (Tilastokeskus 2018) PX-Web-rajapinnasta R-kielen (R Core Team 2017) pxweb-paketin työkaluilla (Magnusson & al. 2014). Tässä esitettyihin analyyseihin on valittu sellaiset postinumeroalueet, joilla on vähintään 1 000 asukasta ja vähintään yksi automaatti. Rajauksella on pyritty estämään esimerkiksi maaseutumaiden, teollisuusalueiden, joukkoliikenteen solmukohtien ja muiden vastaavien läpikulkupaikkojen korostuminen, joissa on väestöön nähden erittäin paljon rahapeliautomaatteja. Aineistoon jää näin 1 006 postinumeroaluetta.

Keskeinen kiinnostuksen kohteena oleva tekijä on automaattitiheys 1 000 asukasta kohden. Postinumeroalueet ovat asukkaiden määrän lisäksi monella tavalla heterogeenisiä, mutta tiheysmuuttuja kuvaa kuitenkin sitä, kuinka usein alueen ihmiset arkielämässään kohtaavat automaatteja, ja se on vakiintunut alueellisen rahapelitutkimuksen mittariksi (esim. Rintoul & al. 2013; Xouridas & al. 2016). Tämän automaattitiheyden vaihtelua erilaisilla alueilla kuvataan kolmen alueen huono-osaisuutta kuvaavan mittarin valossa: mediaanitulon, työttömyysasteen sekä korkeakoulutettujen osuuden aikuisväestöstä. Nämä muuttujat ovat samankaltaisia, joita muun muassa suomalaiset alueutkijat ovat käyttäneet tarkastellessaan asuinalueiden sosioekonomista eriytymistä (Kortteinen & Vaattovaara 2015; Stjernberg 2015). Myös rahapelitutkijat ovat käyttäneet hyvin samankaltaisia mittareita operationalisoidessaan huono-osaisuuden käsitettä (esim. Barnes & al. 2013; Robitaille & al. 2008; Wardle & al. 2014).

Paavo-tietokannan vuonna 2017 julkaistut tiedot koskevat vuotta 2014. Nämä mittarit on jaettu ryhmiin siten, että mittarin arvojen mukaan järjestetyn aineiston perusteella vertaamme alinta kvartiilia (0–25 %), ylintä kvartiilia (75–100 %) sekä kahta keskimmäistä kvartiilia yhdistet-

Taulukko 1. Kuvailevat tiedot muuttujista.

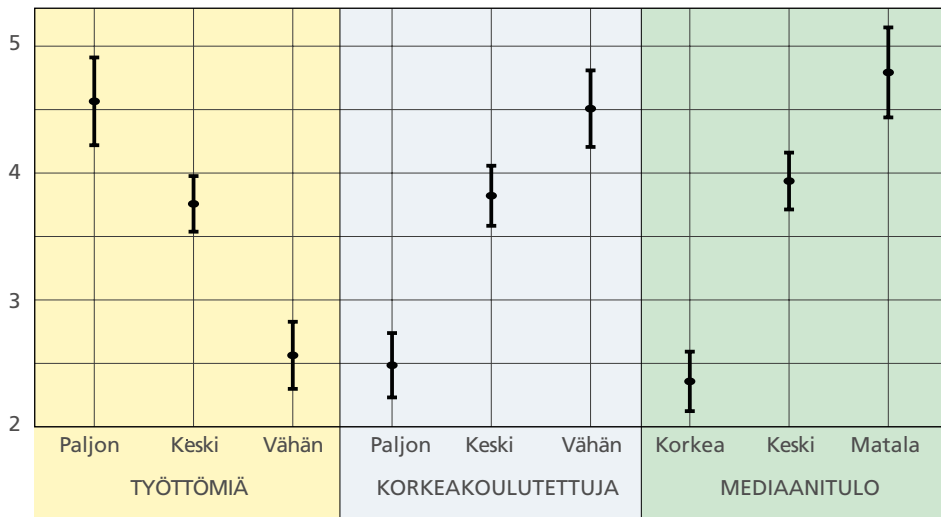
	Keskiarvo	Keskihajonta	Minimi	Maksimi
Automaattien määrä / 1 000 as.	3,66	2,588	0,163	21,28
Mediaanitulot kvartiilissa, euroa				
Alin	17 365	861,7	10 760	18 486
Keski	20 382	1200	18 504	22 599
Ylin	24 922	2145	22 603	35 167
Työttömien osuus työvoimasta kvartiilissa				
Alin	0,083	0,0147	0,032	0,104
Keski	0,137	0,0179	0,104	0,169
Ylin	0,208	0,0392	0,169	0,451
Korkeakoulutettujen osuus täysi-ikäisestä väestöstä kvartiilissa				
Alin	0,095	0,014	0,046	0,116
Keski	0,173	0,037	0,116	0,244
Ylin	0,329	0,074	0,244	0,541

tyinä (25–75 %) keskenään. Tällainen jako parantaa tulosten kommunikointavuutta ja heikentää ennustusvoimaa jatkuviin selittäjiin verrattuna vain vähän (Gelman & Park 2009). Tavoitteena on siis kuvata alueiden sosioekonomista asemaa kiinnittämällä huomio erityisen hyvin ja erityisen huonosti menestyviin alueisiin ja vertaamalla näitä suureen massaan: keskiryhmään, joka ei pärjää erityisen hyvin eikä huonosti. Taulukossa 1 on kaikkien käytettyjen muuttujien kuvailevat tiedot.

Tulokset

Kuviossa 1 on esitetty keskimääräinen automaattien määrä 1 000 asukasta kohti alueilla 95 prosentin luottamusväleineen ja erilaisten alueiden ryhmissä. Alueryhmät eroavat toisistaan selvästi: mittareillamme heikoimmin pärjävien alueiden ja parhaiten pärjävien alueiden ero automaattitiheydessä on peräti 78–103 prosenttia mittarista riippuen. Heikoimmin pärjävien alueiden ja kes-

Rahapeliautomaatteja / 1 000 as.

Kuvio 1. Rahapeliautomaattitiheys postinumeroalueilla työttömien osuuden, korkeakoulutettujen osuuden ja mediaanitulojen suhteen.

kimääräistä suurta massaa edustavien alueidenkin välillä ero on vielä 18–22 prosenttia.

Tiheimmän automaatteja löytyy siis korkeimman työttömyyden, pienimmän korkeakoulutettujen osuuden ja matalimman mediaanitulon alueilta. Ero korostuu, kun alueita verrataan toiseen ääripäähän – eli matalan työttömyyden, ison korkeakoulutettujen osuuden ja korkean mediaanitulon alueisiin – mutta heikoimmin kolmella mittarilla menestyvät alueet poikkeavat myös isosta, ei erityisen hyvin tai erityisen huonosti menestyvien alueiden ryhmästä.

Lopuksi

Analyysimme tavoitteena oli tutkia, onko haja-sijoitettujen rahapeliautomaattien suhteellinen määrä suurempi alueilla, joihin on kasautunut huono-osaisuutta, kuten työttömyyttä, pienituloisuutta ja osattomuutta hyvästä koulutuksesta. Tämä tutkimus on ensimmäinen aihetta käsittelevä Suomessa.

Analyysimme osoitti, että rahapeliautomaattitiheys on korkeampi postinumeralueilla, joissa on runsaasti työttömyyttä, paljon pienituloisia ja vähän korkeakoulutettuja. Alueiden välinen ero on suurin verrattaessa käytetyillä mittareilla huonoimmin menestyviä alueita parhaiten menestyviin, mutta huonoimmin menestyneet alueet poikkeavat myös alueista, jotka eivät menesty sosioekonomisessa vertailussa erityisen hyvin tai huonosti. Automaatteja on sijoitettuna siis tiheimmin alueilla, joissa sosioekonominen huono-osaisuus on korkeimmillaan.

Suomessa rahapelipolitiikan keskeiseksi tavoitteeksi on arpajaislakiin kirjattu rahapelaamisesta aiheutuvien sosiaalisten, taloudellisten ja terveydellisten haittojen ehkäisy ja vähentäminen. Arpajaislaissa myös Veikkaus Oy:lle on annettu tehtäväksi toimeenpanna rahapelejä niin, että mainittuja haittoja ehkäistään ja vähennetään. Tämän tutkimuksen tulosten perusteella on perusteltua kysyä, toimiiko näihin tavoitteisiin sitoutunut rahapelijärjestelmämme johdonmukaisesti, jos rahapeliautomaattien sijoittelu perustuu vain liiketaloudelliseen harkintaan. On koko yhteiskunnan etu, jos rahapelituotot kerätään eettisesti kestävällä tavalla ja pelikulutuksen merkittävää keskittymistä hyvin pienelle joukolle ihmisistä kyetään purkamaan. Tätä ei edistä rahapelimahdollisuuksien ja erityisesti kaikkein korkeimman pelihaittaris-

kin omaavien rahapeliautomaattien keskittymisen asuinalueille, joissa on jo muutenkin runsaasti sosioekonomista huono-osaisuutta.

Tulisiko myös Suomessa esimerkiksi rahapeliautomaatteja sijoitettaessa huomioida alueella jo ennestään olevien automaattien määrä suhteessa alueen väestöön? Tulisiko esimerkiksi koulujen läheisyydessä rajoittaa kaikkien rahapelien saatavuutta? Lähitulevaisuudessa, kun arpajaislain uudistamisen toisen vaiheen on tarkoitus käynnistyä, on kiintoisaa seurata, millaisen painoarvon rahapelipolitiinen päätöksenteko antaa rahapelien paikalliseen saatavuuteen ja kokonaissaatavuuteen liittyville kysymyksille. Olisi toivottavaa, että ns. ”terveys kaikissa politiikoissa” -toimintaperiaatetta sovellettaisiin painokkaammin Suomessa myös rahapelipolitiikan päätöksentekokäytäntöihin. Lähestymistavassa keskeistä on, että kaikessa päätöksenteossa arvioidaan ennalta eri väestöryhmiin kohdistuvat vaikutukset ja tehdään arviointi myös näkyväksi.

Eräs mahdollisuus olisi soveltaa Suomen oloihin Isossa-Britanniassa Manchesterissa kehitettyä karttapalvelua. Sen avulla voidaan laskea eri asuinalueille riskianalyysi ottamalla huomioon esimerkiksi koulujen ja rahapeli- ja päihdehoitopaikkojen määrä ja näin arvioida, millaisille alueille rahapelimahdollisuuksia ei ainakaan olisi syytä sijoittaa.¹ Muita kansainvälisiä esimerkkejä löytyy myös muun muassa Saksan Baden-Wurtembergistä, jossa on hiljattain tullut voimaan määräykset, joiden mukaan pelihallien välillä tulee olla vähintään 500 metrin etäisyys ja niiden tulee myös sijaita vähintään 500 metrin etäisyydellä lapsille ja nuorille tarkoitetuista tiloista (Xouridas & al. 2016, 95–96). Suomalainen, jo laajasti käytössä oleva paikallisen alkoholipolitiikan Pakka-malli taas tarjoaa esimerkiksi tavasta, jolla paikallisyhteisöt voivat vaikuttaa alkoholin saatavuuteen ja osallistua haittojen ehkäisemiseen. Eräs Pakka-malliin liittyvä toimenpide on seutulupalausunto, jolla kunnan ehkäisevän päihdetyön toimijat ovat voineet antaa alkoholilupaviranomaiselle lausunnon anniskelu- ja vähittäismyyntipaikkojen sijainnin asianmukaisuudesta (Fors & al. 2013). Tätä toimintatapaa olisi mahdollista kehittää luontevasti myös rahapelitoiminnan osalta, sillä laki ehkäisevän päihdetyön järjestämisestä koskee myös rahapelaamista.

Jatkotutkimuksissa voisi olla kiinnostavaa tarkastella maahanmuuttajien väestöosuuksia eri alu-

1 Ks. <http://mapcase.geofutures.com/gamblingrisk/index/manchester>

eilla, jonne rahapeliautomaatteja on sijoitettu. Tämä voisi olla relevanttia Suomessa lähinnä Helsingin alueella, jossa on jo sosioekonomisesti eriytyneitä alueita (Kortteinen & Vaattovaara 2015; Vilkkama & al. 2014). Jatkotutkimuksissa voisi huomioida myös rahapeliautomaattien sijoittelun suhdetta ihmisten liikkumiseen. Kansainvälisissä rahapeliautomaattien sijoittelua koskevilla tutkimuksissa on pyritty huomioimaan ihmisten pelaaminen oman asuinalueen ulkopuolella (esim. Young & al. 2012). Liikkuvuuteen liittyy myös eräs tämän tutkimuksen keskeinen rajoite: osa rahapeliautomaattien tihentymistä on alueilla, joilla asioi runsaasti ihmisiä. Tarkastelun rajaaminen yli 1 000 asukkaan postinumeralueisiin vähensi tämän seikan vaikutusta tuloksiin. Jatkossa olisi kuitenkin kiinnostavaa analysoida rahapeliautomaattien sijoituspaikkoja postinumerotasoa tarkemman paikkatiedon avulla. Tällöin voitaisiin esimerkiksi kyselyaineistoja hyödyntäen saada tätä tutkimusta tarkempaa tietoa rahapelien saatavuuden, ihmisten liikkumisen ja rahapelikäyttötymisen yhteyksistä.

KIRJALLISUUS

- Barnes, Grace M. & Welte, John & Tidwell, Marie-Cecile & Hoffman, Joseph: Effects of neighborhood disadvantage on problem gambling and alcohol abuse. *Journal of Behavioral Addictions* 2 (2013): 2, 82–89.
- Binde, Per & Romild, Ulla & Volberg, Rachel: Forms of gambling, gambling involvement and problem gambling: evidence from a Swedish population survey. *International Gambling Studies* 17 (2017): 3, 490–507.
- Blalock, Garrick & Just, David R. & Simon Daniel H.: Hitting the jackpot or hitting the skids: Entertainment, poverty, and the demand for state lotteries. *American Journal of Economics and Sociology* 66 (2007): 3, 545–570.
- Carrà, Giuseppe & Crocamo, Cristina & Bebbington, Paul: Gambling, geographical variations and deprivation: Findings from the adult psychiatric morbidity survey. *International Gambling Studies* 17 (2017): 3, 459–470.
- Cavion, Lisa & Wong, Carol & Zangeneh, Masood: Gambling: A sociological perspective. S. 95–117. Teoksessa Zangeneh, Masood & Blaszczyński, Alex & Turner, Nigel E. (toim.): In the pursuit of winning: Problem gambling theory, research and treatment. New York: Springer, 2008.
- Delfabbro, Paul & King, Daniel: Gambling is not a capitalist conspiracy: a critical commentary of literature on the 'industry state gambling complex'. *International Gambling Studies* 17 (2017): 2, 317–331.
- Dowling, Nicki & Smith, David & Thomas, Trang: Electronic gaming machines: Are they the 'crack-cocaine' of gambling? *Addiction* 100 (2005): 1, 33–45.
- Egerer, Michael: Institutional footprints in the addiction image: A focus-group study with Finnish and French general practitioners and social workers. Publications of the Department of Social Research 2014:16. Helsinki: University of Helsinki, 2014.
- Folkhälsomyndigheten. Metoder för att förebygga spelproblem. Folkhälsomyndigheten, 2016.
- Fors, Raija & Heimala, Heli & Holmila, Marja & Iivonen, Sari & Kesänen, Minna & Markkula, Jaana & Saunio, Arja-Leena & Strand, Teija & Tamminen, Irmeli & Tenkanen, Tuomas & Warpenius, Katariina: Paikallinen alkoholi-, tupakka- ja rahapelihaittojen ehkäisy. Käsikirja yhdessä toteutettavaan Pakka-toimintamalliin. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2013.
- Gelman, Andrew & Park, David K.: Splitting a predictor at the upper quarter or third and the lower quarter or third. *The American Statistician* 63 (2009): 1, 1–8.
- Heiskanen, Maria & Egerer, Michael: The conceptualisation of problem gambling in social services: Email interviews with Finnish social services directors. *Nordic Social Work Research*, online first, 2018.

- Jensen, Candice & Dixon, Mike & Harrigan, Kevin & Sheepy, Emily & Fugelsang, Jonathan & Jarick, Michelle: Misinterpreting “winning” in multiline slot machine games. *International Gambling Studies*, 13 (2013): 1, 112–126.
- Kortteinen, Matti & Vaattovaara, Mari: Segregaation aika. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015): 6, 562–574.
- Kotakorpi, Kaisa & Roukka, Tomi & Viren, Matti: Rahapeliin verotus ja rahapelituottojen käyttö Suomessa. *Yhteiskuntapolitiikka* 81 (2016): 4, 447–452.
- Layton, Allan & Worthington, Andrew: The impact of socio-economic factors on gambling expenditure. *International Journal of Social Economics* 26 (1999): 1/2/3, 430–440.
- Lepage Claudine & Ladouceur, Robert & Jacques, Christian: Prevalence of problem gambling among community service users. *Community Mental Health Journal* 36 (2000): 6, 597–601.
- Livingstone, Charles: The social economy of poker machine gambling in Victoria. *International Gambling Studies*, 1 (2001): 1, 46–65.
- Livingstone, Charles & Adams, Peter & Cassidy, Rebecca & Markham, Francis & Reith, Gerda & Rintoul, Angela & Dow Schüll, Natasha & Woolley, Richard & Young, Martin: On gambling research, social science and the consequences of commercial gambling. *International Gambling Studies* 18 (2018): 1, 56–68.
- Maas, Mark van der: Problem gambling, anxiety and poverty: An examination of the relationship between poor mental health and gambling problems across socio-economic status. *International Gambling Studies* 16 (2016): 2, 281–295.
- Magnusson, Mans & Lahti, Leo & Hansson, Love: pxweb: R tools for PX-WEB API. 2014. <https://github.com/ropengov/pxweb> (luettu 2.3.2018)
- Murto, Antti: Lausunto sisäministeriön asetukseen Raha-automaattiyhdistyksen rahapeliin pelisääntöistä. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015. THL/16/4.00.00/2015
- Nillumbik Shire Council Gambling Harm Minimisation Policy 2016 – 2021. Australia, 2016. https://www.responsiblegambling.vic.gov.au/__data/assets/pdf_file/0010/28891/Gambling-Harm-Minimisation-Policy-2016-2021-2.pdf (luettu 4.3.2018)
- Pajula, Mari & Sjöholm, Markus & Vuorento, Henna: Peluuri vuosiraportti 2015–2016. https://peluuri.fi/sites/default/files/peluuri_vuosiraportti_2015-2016_0.pdf (luettu 12.2.2018)
- Papineau, Elisabeth & Lemétayer, Fanny & Barry, Amadou Diogo & Biron, Jean-François: Lottery marketing in Québec and social deprivation: excessive exposure, insufficient protection? *International Gambling Studies* 15 (2015): 1, 88–107.
- Pearce, J. & Mason, K. & Hiscock, R. & Day, P.: A national study of neighborhood access to gambling opportunities and individual gambling behaviour. *Journal of Epidemiology and Community Health* 62 (2008): 862–868.
- Raha-automaattiyhdistys: Raha-automaattiyhdistys 1995. Raha-automaattiyhdistys, 1996.
- Raha-automaattiyhdistys: Vuosikertomus 1999. Raha-automaattiyhdistys, 1999.
- Raha-automaattiyhdistys: Raha-automaattiyhdistyksen tilinpäätös 2016. Raha-automaattiyhdistys, 2017. https://cms.veikkaus.fi/site/binaries/content/assets/dokumentit/vuosikertomus/raja/raja_tilinpaaotos_2016.pdf (luettu 2.3.2018)
- R Core Team: R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, 2017. <https://www.R-project.org/> (luettu 2.3.2018)
- Rintoul, Angela & Livingstone, Charles & Mellor, Andrew & Jolley, Damien: Modelling vulnerability to gambling related harm: How disadvantage predicts gambling losses. *Addiction Research and Theory* 21 (2013): 4, 329–338.
- Robitaille, Eric & Herjean, Patrick: An analysis of the accessibility of video lottery terminals: the case of Montréal. *International Journal of Health Geographics* 7 (2008): 2.
- Rossow, Ingeborg & Hansen, Marianne: Gambling and gambling policy in Norway – an exceptional case. *Addiction* 111 (2016): 4, 593–598.
- Rämö, Matti: Seuran hankkima aineisto paljastaa: Veikkaus sijoittaa eniten rahapeliautomaatteja kaikkein köyhimpien asuinalueille. Seura 8.2.2018. <https://seura.fi/asiat/ajankohtaista/seuran-hankkima-aineisto-paljastaa-veikkaus-sijoittaa-eniten-rahapeliautomaatteja-kaikein-koyhimpien-asuinalueille/?shared=1775807-fc1c4166-999> (luettu 28.2.2018).
- Saari, Juho: Huono-osaiset. Elämän edellytykset yhteiskunnan pohjalla. Helsinki: Gaudemus, 2015.
- Salonen, Anne & Kontto, Jukka & Alho, Hannu & Castrén Sari: Suomalaisten rahapelikulutus – keneltä rahapeliyhtiöiden tuotot tulevat? *Yhteiskuntapolitiikka* 82 (2017): 5, 549–559.
- Salonen, Anne & Raisamo, Susanna: Suomalaisten rahapelaaminen 2015. Rahapelaaminen, rahapeliongelmat ja rahapelaamiseen liittyvät asenteet ja mielipiteet 15–74-vuotiailla. Raportti 16/2015. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2015.
- Szczyrba, Zdeněk & Mravčík, Viktor & Fiedor, David & Černý, Jakub & Smolová, Irena: Gambling in the Czech Republic. *Addiction* 110 (2015): 7, 1076–1081.
- Sharman, Steve & Dreyer, Jenny & Aitken, Mike & Clark, Luke & Bowden-Jones, Henrietta: Rates of problematic gambling in a British homeless sample: A preliminary study. *Journal of Gambling Studies* 31 (2015): 2, 525–532.
- Stjernberg, Mats: Suomalaisten 1960- ja 1970-lukujen lähiöiden sosioekonominen kehitys ja alueellinen eriytyminen. *Yhteiskuntapolitiikka* 80 (2015): 6, 547–561.
- Tilastokeskus: Paavo – Postinumeroittainen avoin tieto. 2018. <https://www.stat.fi/tup/paavo/index.html> (luettu 18.1.2018)
- Wardle, Heather & Keily, Ruth. & Astbury, Gaynor. & Reith, Gerda: ‘Risky Places?’ Mapping gambling

- machine density and socio-economic deprivation. *Journal of Gambling Studies* 30 (2014): 201–212.
- Vasilias, Sophie & Jackson, Alun & Christensen, Darren & Francis, Kate: Physical accessibility of gaming opportunity and its relationship to gaming involvement and problem gambling: A systematic review. *Journal of Gambling Issues* 28 (2013).
- Welte, John & Wieczorek, William & Barnes, Grace & Tidwell, Marie-Cecile & Hoffman, Joseph: The relationship of ecological and geographic factors to gambling behavior and pathology. *Journal of Gambling Studies*, 20 (2004): 4, 405–423.
- Wheeler, Benedict & Rigby, Janette & Huriwai, Terry. Pokies and poverty: problem gambling risk factor geography in New Zealand. *Health & Place* 12 (2006): 1, 86–96.
- Vilkama, Katja & Lönnqvist, Henrik & Väliniemi-Laurson, Jenni & Tuominen, Martti: Erilaistuva pääkaupunkiseutu. Sosioekonomiset erot alueittain 2002–2012. Helsinki: Helsingin kaupunki, 2014.
- Williams, Robert & West, Beverly & Simpson, Robert: Prevention of Problem Gambling: A Comprehensive Review of the Evidence, and Identified Best Practices. Report prepared for the Ontario Problem Gambling Research Centre and the Ontario Ministry of Health and Long Term Care. October 1, 2012.
- Volberg, Rachel & Wray, Matt: Legal gambling and problem gambling as mechanisms of social domination. Some considerations for future research. *American Behavioral Scientist* 51 (2007): 1, 56–85.
- Wood, Greg: A £2 maximum stake for betting-shop machines will be boost for racing. *The Guardian* 28.1.2018. https://www.theguardian.com/sport/2018/jan/28/maximum-stake-cut-fixed-odds-betting-shop-terminals-boost-for-horse-racing?CMP=share_btn_tw (luettu 27.2.2018).
- Xouridas, Stergios & Jasny, Johannes & Becker, Tilman: An ecological approach to electronic gambling machines and socioeconomic deprivation in Germany. *Journal of Gambling Issues*, Issue 33 (2016).
- Young, Martin & Markham, Francis & Doran, Bruce: Too close to home? The relationships between residential distance to venue and gambling outcomes. *International Gambling Studies* 12 (2012): 2, 257–273.

TIIVISTELMÄ

Jani Selin & Susanna Raisamo & Maria Heiskanen & Arho Toikka: Onko hajasijoitettujen rahapeliautomaattien suhteellinen määrä suurempi sosioekonomisesti haavoittuvilla asuinalueilla?

Tässä artikkelissa tarkastellaan ensimmäistä kertaa Suomessa rahapeliautomaattien sijoittelua sijoituspaikan sosioekonomisen aseman suhteen. Rahapeliautomaattien on havaittu niin Suomessa kuin muualla maailmassa olevan eniten haittoja aiheuttava rahapelaamisen muoto. Lukuisissa kansainvälisissä tutkimuksissa on havaittu rahapeliautomaatteja olevan suhteessa väestöön kaikkein eniten sosioekonomisesti haavoittuvilla alueilla. Keskeinen muuttuja analyysissä on postinumeroaluekohtainen

rahapeliautomaattitiheys 1 000 asukasta kohden. Alueen sosioekonomista haavoittuvuutta kuvaavat muuttujat ovat: työttömyysaste, pienituloisten osuus asuinalueen väestöstä ja korkeakoulutettujen osuus väestöstä. Tulosten mukaan alueiden välinen ero rahapeliautomaattitiheydessä on suurin verrattaessa sosioekonomisesti haavoittuvimpia alueita parhaiten menestyviin. Automaatteja on sijoitettuna siis tiheimmin alueille, joilla sosioekonomista huonosuutta on eniten. Tulokset antavat aihetta pohtia, olisiko rahapeliautomaattien sijoittelua tarpeen säädellä siten, että välttäisiin automaattitarjonnan keskittymiseltä sosioekonomisesti haavoittuville alueille.